

RAZVOJ MEĐUNARODNOG PRAVA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

PREGLEDNI NAUČNI RAD

UDK 341(100):[338.22+339.732

DOI 10.7251/DEFSR2454121K

COBISS.RS-ID 141349121

dipl. iur. Slaven Knežević¹

Tijana Martinović²

Apstrakt: Era nakon Drugog svjetskog rata označila je značajan preokret u međunarodnim odnosima i pravu, postavljajući temelje za novu pravnu i političku paradigmu. Ovaj rad se bavi proučavanjem evolucije međunarodnog prava u poslijeratnom periodu, fokusirajući se na inovacije, izazove i promjene koje su oblikovale globalni pravni poredak. Naša analiza počinje razmatranjem osnivanja Ujedinjenih nacija i njihove uloge u promociji međunarodnog mira, bezbjednosti i pravde, kao i uticaja njihovih normativnih okvira na međunarodno pravo. Sa obzirom da „autori ili sasvim zaobilaze problem definisanja međunarodnog prava; ili izbegavajući definisanje, samo analiziraju prirodu i ulogu međunarodnog prava; odnosno društvenu funkciju međunarodnog prava, njegov odnos sa pravdom, moralom, opštim društvenim interesom i sl.“ (Krivokapić, 2017:28), pokušaćemo dati korektnu definiciju međunarodnog prava kao skupa pravila i normi koji regulišu odnose između država i drugih subjekata međunarodnog prava, kao što su međunarodne organizacije i, u određenoj mjeri, pojedinci. Ovo pravo obuhvata širok spektar pitanja, uključujući diplomatske odnose, trgovinu, rat i mir, ljudska prava, okoliš, pomorsko pravo i još mnogo toga, a u nastavku ćemo obraditi razvoj svih ovih grana prava neposredno nakon II svjetskog rata.

Ključne riječi: međunarodno pravo, mirovne operacije, suverenitet, dekolonizacija, Ujedinjene nacije, Komisija za međunarodno pravo, diplomatsko i konzularno pravo, korupcija.

1 Master student Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, odsjek Međunarodne studije – međunarodni odnosi i Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci, smjer Krivično pravo. Kontakt: slaven.knezevic998@gmail.com

2 Master student Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci, odsjek Međunarodne studije – međunarodni odnosi. Kontakt: tijana.marti@gmail.com

1. UVOD

Razvoj međunarodnog prava u drugoj polovini dvadesetog vijeka karakteriše niz značajnih promjena koje odražavaju političke, ekonomske i društvene dinamike tog perioda. Nakon strahota Drugog svjetskog rata, 1945. godine, osnovane su Ujedinjene nacije sa ciljem očuvanja mira i bezbjednosti, što je utrlo put jačanju međunarodnih normi i institucija. Povelja Ujedinjenih nacija postala je temelj modernog međunarodnog prava, uz afirmaciju načela suverene jednakosti država, zabrane upotrebe sile i obavezu mirnog rješavanja sporova.³ Ratni zločini počinjeni tokom Drugog svjetskog rata doveli su do formiranja Njrnberških i Tokijskih sudova, gdje su vođe sila Osovine osuđene za genocid i zločine protiv čovječnosti. Ovi procesi nisu samo kaznili zločince, već su i postavili presedan za buduće međunarodne sudske postupke, čime je utemeljena jurisdikcija međunarodnog prava nad pojedincima, a ne samo državama.

2. NASTANAK ORGANIZACIJE UJEDINJENIH NACIJA I PRVE MIROVNE OPERACIJE

Ujedinjene nacije su osnovane 24. oktobra 1945. godine sa ciljem očuvanja svjetskog mira i bezbjednosti, očuvanja ljudskih prava te socijalnog i ekonomskog razvoja. Osnivačka povelja Ujedinjenih nacija potpisana je od strane 51 države članice na konferenciji u San Francisku, koja je održana nakon završetka Drugog svjetskog rata. Organizacija je naslijedila misiju i ciljeve Lige naroda, prethodne međunarodne organizacije koja je osnovana nakon Prvog svjetskog rata, ali nije uspjela spriječiti drugi globalni sukob. Glavni organi Ujedinjenih nacija uključuju Generalnu skupštinu, gdje svaka država članica ima jedan glas, i Savjet bezbjednosti, koje ima pet stalnih članova sa pravom *veta* (Sjedinjene Američke Države, Rusija, Kina, Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo)

3 (UK)NA/FO371/118874/JE1074/24/JNo.1296, 20 Nov. 1956, From New York (UK mission) to Foreign Office; cf. regarding the Egyptian opposition to a significant Canadian participation: LAC/RG25 [External Affairs], Vol.6100, file 50366-40, 24 Nov. 1956, UNEF – Canadian Contribution; LAC/RG2, Privy Council Office, Series A-5-a, Vol.5775/Reel T-12185; United Nations Emergency International Force; Cabinet Meeting Date: 28 Nov. 1956.

i deset rotirajućih (nestalnih) članova. Svrhu Ujedinjenih nacija možemo najbolje uočiti iz sljedeće rečenice Harija Trumana: „Ako ne želimo umrijeti zajedno u ratu moramo naučiti živjeti zajedno u miru“. (Truman, 1945) Jugoslavija je igrala značajnu ulogu u stvaranju i radu Ujedinjenih nacija. Država se pridružila UN-u kao osnivački član dana, 24. oktobra 1945. godine.

Prve mirovne operacije Ujedinjenih nacija započele su 1948. godine. Prva misija bila je *UN Truce Supervision Organization* (UNTSO), koja je uspostavljena da nadgleda sporazum o primirju između Izraela i njegovih arapskih susjeda. U ranim godinama, ciljevi mirovnog očuvanja uglavnom su bili ograničeni na održavanje primirja i stabilizaciju situacije na terenu kako bi se politički nivo mogao baviti rešavanjem sukoba mirnim sredstvima. Stvaranje Prve vanredne sile Ujedinjenih nacija za očuvanje mira (UNEF I) kao odgovor na Suecku krizu 1956. godine⁴ označava ključni trenutak u konstitucionalnom razvoju mirovnih operacija UN-a. Ovo je bio prvi put da je organizacija poslala veće mirovne jedinice u zonu sukoba, sa ciljem obezbeđivanja primirja i uspostavljanja uslova za političko rešenje.⁵ Pravna priroda mirovnih operacija i njihova ustavna osnova, međutim, ostale su nejasne, što je otežalo sprovođenje druge velike operacije UN-a u Kongu 1960. godine što je posebno postalo vidljivo nakon što je „mandat ONUC-a transformisan“. (Dorn, 1995:11)

Pravne debate su se kristalizovale u kontroverzi oko raspodjele troškova mirovnih operacija među državama članicama UN-a, što je dovelo do savjetodavnog mišljenja Međunarodnog suda pravde (ICJ) u slučaju „Određeni troškovi Ujedinjenih nacija“ 1962. godine. U ovom kontekstu ključno je podsjetiti da: „Savetodavno mišljenje Međunarodnog

4 Nakon što je Egipat odlučio nacionalizovati Sueski kanal, izbili su veliki sukobi između Egipta sa jedne strane te Francuske, Velike Britanije i Izraela sa druge. Takvi događaji su prisilili su Savjet bezbjednosti da osnuje misiju UNEF, a sastojala se od lako naoružanih snaga država članica koje nisu učestvovala u sukobu. Zadatak joj je bio da osigura i nadgledava povlačenje snaga Francuske, Izraela i Velike Britanije sa teritorija Egipta te da služe kao tampon zona između egipatskih i izraelskih snaga. UNEF I je osnovan rezolucijom Generalne skupštine UN Doc. A/RES/1001 (ES-I) (1956).

5 Vidjeti: LAC/RG2/, Privy Council Office, Series A-5-a, Vol.5775/Reel T-12185; International situation; contribution to United Nations Emergency International Force; Cabinet Meeting Date: 16 Nov. 1956.

suda pravde od 20. jula 1962. godine u vezi sa „Posebnim troškovima Ujedinjenih nacija“ potvrdilo je da su izdaci koje je odobrila Generalna skupština za operacije UN u Kongu i Snage hitne pomoći Ujedinjenih nacija na Bliskom istoku zaista „troškovi Organizacije“ u smislu člana 17. stav 2. Povelje UN. Sud je zaključio da su ti izdaci napravljeni radi ostvarivanja ciljeva Organizacije“. (International Court of Justice, 1962). Ipak, uspostavljen je obrazac koji je trajao sve do novih tipova sukoba devedesetih godina i nove političke konstelacije u UN-u, koje su tradicionalne mirovne operacije učinile zastarjelim. Teoretičari kao što je Brian Urkhart, koji je bio ključna figura u razvoju mirovnih operacija UN-a, naglašavaju značaj prilagodljivosti i inovativnosti u odgovoru na nove izazove. U svjetlu promjenjive prirode međunarodnih sukoba, mirovne operacije su se morale razvijati kako bi ostale relevantne i efikasne u održavanju mira i bezbjednosti. Današnje mirovne operacije često uključuju širok spektar aktivnosti, uključujući vojno prisustvo, nadgledanje primirja, zaštitu civila, podršku izgradnji države i promociju ljudskih prava. Ova evolucija odražava kontinuiranu potrebu za prilagođavanjem međunarodnog prava i praksi mirovnih operacija kako bi se odgovorilo na složene izazove savremenih sukoba.

3. MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO

Nakon strahota Drugog svjetskog rata, međunarodna zajednica prepoznala je potrebu za jačanjem međunarodnog krivičnog prava kako bi se spriječili budući zločini i osigurala pravda za žrtve. Razvoj međunarodnog krivičnog prava od tada je bio usmjeren na uspostavljanje jasnih pravila i institucija za procesuiranje pojedinaca odgovornih za teške zločine protiv međunarodnog prava. Prvi značajni korak u razvoju međunarodnog krivičnog prava nakon Drugog svjetskog rata bili su Nirnberški i Tokijski procesi, gdje su ratni zločinci iz Njemačke i Japana procesuirani za zločine protiv mira, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. Ovi procesi postavili su presedan da pojedinci, uključujući državne vođe, mogu biti odgovorni pred međunarodnim pravom. Nakon rata, revizirane su Konvencije iz Ženeve kako bi se poboljšala zaštita žrtava oružanih sukoba, uključujući ratne zarobljenike, ranjene i bolesne vojnike, te civile. Četiri

Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine predstavljaju temelj međunarodnog humanitarnog prava. Godinu dana ranije, 1948. godine, usvojena je Konvencija o spriječavanju i kažnjavanju zločina genocida. Tokom Hladnog rata, napredak u razvoju međunarodnog krivičnog prava bio je ograničen zbog geopolitičkih tenzija između Istoka i Zapada. Međutim, uprkos ovim izazovima, nastavljena je izgradnja normativnog okvira kroz razne međunarodne ugovore. Krajem XX vijeka, uspostavljeni su *ad hoc* međunarodni krivični sudovi za bivšu Jugoslaviju (ICTY) i Ruandu (ICTR) kako bi se procesuirali pojedinci odgovorni za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Ovi sudovi dodatno su razvili jurisprudenciju međunarodnog krivičnog prava.

Uspostava Međunarodnog krivičnog suda 2002. godine predstavlja prekretnicu u razvoju međunarodnog krivičnog prava. ICC je prvi stalni međunarodni sud sa nadležnošću za procesuiranje pojedinaca za najteže zločine od međunarodnog značaja, uključujući genocid, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločin agresije. Iako je postignut značajan napredak, razvoj međunarodnog krivičnog prava suočava se s izazovima, uključujući pitanja suvereniteta, političke volje država za suradnjom, te ponekad optužbe za pristranost i selektivno pravosuđe. Uprkos tim izazovima, nastavlja se napor za jačanje međunarodnog krivičnog prava kao sredstva za uspostavljanje pravde, odgovornosti i spriječavanje budućih zločina.

4. PITANJE SUVERENITETA U MEĐUNARODNOM PRAVU

Suverenitet predstavlja jedan od temeljnih principa međunarodnog prava i odnosi se na potpunu i isključivu vlast države nad njenom teritorijom i stanovništvom, kao i na pravo države da nezavisno donosi odluke bez spoljašnjeg uplitanja. Međunarodno pravo priznaje suverenitet države kao ključni element međunarodnog sistema i garantuje njihovu teritorijalnu cjelovitost i političku nezavisnost. Koncept suvereniteta je evoluirao kroz istoriju i postao je posebno važan nakon Vestfalskog mira 1648. godine, koji je označio početak modernog sistema suverenih država. Međunarodno pravo, kroz različite ugovore, konvencije i običaje, nastoji da zaštiti suverenitet država i promoviše mir i stabilnost u međunarodnim odnosima.

Pravnici između dva svetska rata bili su kritični prema onome što su smatrali pretjeranim naglaskom prava na suverenitet država. Iako je kritika suvereniteta i dalje bila prisutna u većini zapadnih spisa, pravnici više nisu tražili neposredne načine za izlazak iz tog koncepta, čak ni na Zapadu. Naprotiv, privlačnost politički orijentisanog realizma sugerisala je ozbiljno shvatanje suvereniteta i njegovo korišćenje kako bi se proizveli diplomatski vjerodostojni izvještaji o funkcionisanju prava ili uslovima pravne reforme (McDougal, Stone). Ni sovjetski ni pravnici trećeg svijeta nisu djelili zapadnu nelagodnost sa suverenitetom. Naprotiv, za njih je suverenitet bio temelj sa kojeg su se mogli suprotstaviti onome što su vidjeli kao stalnu tendenciju ka zapadnoj dominaciji. Državnost je čvrsto stajala kao formalni centar prava. Ovaj centar se duboko politički manifestovao u konačnoj pobjedi deklarativne doktrine o efektu priznanja država. Smatralo se da nastanak država treba posmatrati kao politički, istorijski i sociološki proces - proces *de facto* konsolidacije moći u entitetu, a ne kao odraz onoga što postojeće države - u praksi najmoćnije države - bile voljne da prihvate kao takve (npr. Čen).

Napori da se „ublaži relativna proizvoljnost ovoga postuliranjem dužnosti priznanja jednom kada entitet dostigne potrebne uslove državnosti“ (Lauterpacht, 1947:48) nisu bili uspješni. U skladu sa *političkim realizmom doba*, priznanje se trebalo posmatrati kao politički čin odobrenja koji ne stvara državu, čak ni pravno, već samo stavlja konačni pečat odobrenja (od strane pojedinačne države ili od strane zajednice) na državnost entiteta.⁶ Ove ideje odražavaju složen odnos između prava i politike u međunarodnim odnosima, posebno u kontekstu suvereniteta i priznanja država. Pravni realisti kao što su McDougal i Stone zagovarali su pristup koji uvažava političku realnost i teži ka pragmatičnim rješenjima u međunarodnom pravu, dok su teoretičari poput Lauterpahta i Krouforda isticali važnost pravnih standarda i normi u procesu priznanja država. Ove razli-

6 Džejms Krouford (*James Crawford*) je svoje mišljenje o priznavanju država iznio u svom djelu *The Creation of States in International Law* izdatom 2006. godine. U ovoj knjizi, Krouford detaljno razmatra procese nastanka država u međunarodnom pravu, uključujući ulogu priznavanja. On ističe da priznavanje predstavlja politički čin koji ne stvara državu, već potvrđuje njenu postojanu državnost. Ova knjiga se smatra ključnim referentnim djelom u oblasti međunarodnog prava o nastanku i priznavanju država.

čite perspektive i dalje oblikuju razvoj i tumačenje međunarodnog prava u savremenom svijetu.

U čuvenoj arbitražnoj presudi iz 1928. godine u parnici *Ostrvo Palmas* između Holandije i Sjedinjenih Država, arbitar Maks Huber istaknuo je: “Suverenost u odnosima između država znači neovisnost. Neovisnost u odnosu prema nekom dijelu globusa jest pravo vršenja funkcija države na tome prostoru uz isključenje bilo koje druge države. Razvitak unutarnje organizacije država u nekoliko posljednjih vijekova i kao posljedica toga razvitak međunarodnog prava, ustanovili su to načelo isključive nadležnosti države prema njezinom vlastitom području, na način da je ono postalo polazište za rješavanje većine pitanja koja se tiču međunarodnih odnosa...” (Reports of International Arbitral Awards, 1928:838)

Kad je riječ o odnosu između državnog suvereniteta i globalizacije što je naročito aktuelna tema u XXI vijeku, prema shvatanjima skeptičke odnosno tradicionalističke škole „globalizacija nije nešto suprostavljeno nacionalnim državama, već države imaju ključnu ulogu u procesu globalizacije“, (Tucak, 2008:154) zatim, druga škola shvatanja globalizaciju vidi kao „neizbježan razvoj, na koji nacionalne države ne mogu utjecati niti ga zaustaviti“ (Tucak, 2008:155) i treća škola mišljenja tvrdi da „nacionalne države neće nestati, ali će se značajno promijeniti način na koji vlade obavljaju svoje zadatke“. (Tucak, 2008:155)

5. DEKOLONIZACIJA I HLADNI RAT

Dekolonizacija kao pravni proces podrazumijeva niz međunarodnih pravnih principa i postupaka koji omogućavaju prelazak sa kolonijalnog statusa na nezavisnost i suverenost. Ovaj proces je usko povezan sa pravom naroda na samoopredjeljenje, koje je ključni princip međunarodnog prava utvrđen u Povelji Ujedinjenih nacija i drugim međunarodnim dokumentima. Dekolonizacija je takođe igrala ključnu ulogu u razvoju međunarodnog prava tokom ovog perioda, jer su mnoge novoosnovane države pridobile članstvo u Ujedinjenim nacijama. To je promijenilo globalnu geopolitičku strukturu i povećalo pravni pluralizam, sa obzirom na to da su mnoge od ovih država unijele nove perspektive i zahtjeve u međunarodno pravo, po-

sebno u vezi sa pravom na samoopredjeljenje. Do šezdesetih godina XX vijeka, dekolonizacija se široko prihvatila kao načelo međunarodnog prava, što je zvanično potvrđeno usvajanjem Deklaracije Ujedinjenih nacija o dekolonizaciji 1960. godine.⁷ Deklaracija je promovisala sljedeće principe: 1. Pravo svih naroda na samoopredjeljenje i nezavisnost, 2. Obavezu kolonijalnih sila da brzo i bezuslovno prenesu vlast kolonijalnim narodima,⁸ 3. Potrebu da se okonča svekoliko kolonijalno vladanje u svim njegovim oblicima i manifestacijama, 4. Pravo naroda da se bore protiv kolonijalne dominacije i vanjske dominacije, 5. Osuda kolonijalizma kao nepravde i prepreke ekonomskom i socijalnom razvoju.

Deklaracija o dekolonizaciji UN-a je imala značajan uticaj na proces dekolonizacije širom svijeta, posebno tokom 1960-ih i 1970-ih godina, kada su mnoge afričke i azijske zemlje stekle nezavisnost. Ovaj dokument je obavezao države da priznaju i poštuju pravo naroda na samoopredjeljenje, te je podstakao nezavisnost većine evropskih kolonija u roku od nekoliko godina. Proces dekolonizacije nije bio samo politički, već i pravni fenomen koji je podrazumjevaao prenos suvereniteta sa kolonijalnih sila na novoformirane države. S tim u vezi, postojalo je razumijevanje da suverenitet nad prirodnim resursima nije samo pitanje državne kontrole, već i pravne regulative koja štiti prava i interese naroda u zemljama koje se razvijaju. Rezolucija Generalne skupštine UN-a o trajnom suverenitetu nad prirodnim resursima iz 1962. godine je odigrala ključnu ulogu u ovom procesu, pružajući pravni okvir koji omogućava državama da samostalno upravljaju i eksploatišu svoje resurse, često u suprotnosti sa prethodno zaključenim privatnim ugovorima sa stranim korporacijama. Pravna debata o nacionalizaciji i kompenzaciji za eksproprijaciju strane imovine intenzivirala se tokom ovog perioda, posebno oko pitanja prirodnih resursa na Bliskom istoku i u Africi.

7 Deklaracija o dekolonizaciji Ujedinjenih nacija je poznata kao Rezolucija 1514 (XV) Generalne skupštine, koja je usvojena 14. decembra 1960. godine. Zvanični naziv ovog dokumenta je „Deklaracija o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima“. Ova deklaracija predstavlja ključni dokument u procesu dekolonizacije i osnov je međunarodnog prava koji podržava pravo naroda na samoopredjeljenje.

8 Deklaracija je bila jedan od prvih velikih doprinosa Ujedinjenih nacija procesu dekolonizacije. Ujedinjene nacije su kasnije osnovale Komitet za dekolonizaciju (poznat i kao Komitet od 24) kako bi nadgledale implementaciju Deklaracije i pružale podršku zemljama i narodima u njihovim nastojanjima za nezavisnošću.

Rasprava se nije zaustavila na suverenitetu u javnom pravu, već se proširila i na regulisanje privatnih transnacionalnih aktivnosti. Države trećeg svijeta, preko platformi kao što je Konferencija Ujedinjenih nacija o trgovini i razvoju (UNCTAD) osnovana 1964. godine, težile su transformaciji međunarodnih ekonomskih odnosa u cilju postizanja veće distributivne pravde. Pokret za uspostavljanje Novog međunarodnog ekonomskog poretka (NIEO) krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina rezultirao je usvajanjem brojnih pravnih instrumenata, ugovora i rezolucija koje su predviđale promjene u međunarodnim ekonomskim odnosima, posebno u pogledu međunarodnih investicija. Osnivanje UN-ovog centra za transnacionalne korporacije 1973. godine bilo je usmjereno ka jačanju pregovaračkih kapaciteta država u razvoju i regulaciji aktivnosti privatnih preduzeća.⁹ Međutim, procesi poput usvajanja Deklaracije o uspostavljanju novog međunarodnog ekonomskog poretka i Povelje o ekonomskim pravima i dužnostima država 1974. godine, uprkos širokoj podršci, nailazili su na otpor razvijenih zemalja koje su bile izvoznice kapitala. Pravna načela usvojena tokom ovog perioda oblikovala su savremeno međunarodno pravo, dodajući slojeve kompleksnosti kroz pitanja kao što su nacionalizacija, pravična kompenzacija i pravo naroda na razvoj. Ovi razvoji su pokazali kako međunarodno pravo može poslužiti kao alat za redefinisane globalnih ekonomskih odnosa i podršku procesima dekolonizacije i samoodređenja.

Hladni rat je uspostavio bipolarni svijet, ali je također podstakao razvoj međunarodnog prava u oblastima poput razoružanja i kontrole naoružanja, sa sporazumima poput Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja (NPT) iz 1968. godine. Ove inicijative su bile usmjerene na spriječavanje širenja nuklearnog oružja i smanjenje rizika od nuklearnog sukoba. Ugovori o razoružanju i ograničenju naoružanja su bili važan dio međunarodnih odnosa u XX vijeku, naročito tokom Hladnog rata. Jedan od ključnih trenutaka su bili Strateški pregovori o ograničenju naoružanja (SALT), koje su započeli 1969. godine između Sjedinjenih Država i Sovjetskog Sa-

⁹ Centar Ujedinjenih nacija za transnacionalne korporacije (UNCTC) bio je specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija koja je osnovana 1974. godine. Njegov primarni cilj bio je da pruža podršku i savjetovanje zemljama u razvoju u vezi sa pitanjima koja se odnose na transnacionalne korporacije (TNC), posebno u kontekstu njihovog uticaja na razvoj i međunarodne ekonomske odnose.

veza. SALT I rezultirao je Anti-Balističkim raketnim ugovorom i Interimskim sporazumom o određenim mjerama u vezi sa ograničenjem strateškog ofanzivnog naoružanja, koji su potpisani 1972. godine. Ovi sporazumi su prepoznali suverenitet svake strane i složili se oko *principa nenametanja*, težeći da promovišu ekonomske, naučne i kulturne veze koje su od obostrane koristi. SALT II, koji je potpisan 1979. godine, predstavljao je prvi ugovor o nuklearnom naoružanju koji je pretpostavljao stvarno smanjenje strateških sila do 2.250 kategorija nosača oružja sa obje strane.

Ovi pregovori su bili nastavak na ranije napore za razoružanje koje je organizovala Liga Naroda, kao što je bila Ženevska konferencija 1932. godine. Ova konferencija je imala za cilj sprovođenje člana 8. Pakta Lige naroda, koji je zahtijevao smanjenje nacionalnog naoružanja na najnižu tačku koja je konzistentna sa nacionalnom bezbjednošću i međunarodnim obavezama. Tokom Hladnog rata, ovi pregovori su bili ključni u ograničavanju nuklearnog naoružanja, a pojam „kontrola naoružanja“ često se koristio za označavanje bilo kojeg sporazuma o razoružanju ili ograničenju naoružanja. Iako su SALT pregovori predstavljali važan napredak u kontroli naoružanja, i dalje su postojali izazovi i kritike. Neki problemi su uključivali prisustvo sovjetske brigade na Kubi i invaziju Sovjetskog Saveza na Afganistan, što je dovelo do povlačenja SALT II ugovora iz razmatranja u američkom Senatu 1980. godine, iako su se obe strane držale uslova ugovora sve do 1986. godine. Kroz XX vijek bilo je više takvih pokušaja razoružanja, a SALT pregovori su kasnije nadmašeni START I ugovorom 1991. godine. Ostali značajni ugovori uključuju Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih testova (CTBT), Intermedijski ugovor o nuklearnim snagama (INF) i Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT).

6. KOMISIJA ZA MEĐUNARODNO PRAVO

Povelja Ujedinjenih nacija zadužila je Generalnu skupštinu UN-a da „podstiče progresivni razvoj međunarodnog prava i njegovu kodifikaciju“ (član 13 (1) (a) Povelje UN).¹⁰ Međutim, ideja je bila da se UN ne

¹⁰ Komisija za međunarodno pravo stvorena je rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija A-RES-174(II) od 21. novembra 1947. godine.

razvija u svjetski zakonodavni organ ili centar međunarodne administracije, već da funkcioniše kao forum multilateralne diplomatije kroz koji bi se usvajale međunarodne konvencije i mirno rješavali sporovi. Da bi se izvršio prvi zadatak, Komisija za međunarodno pravo (ILC) osnovana je 1947. godine kao tijelo nezavisnih stručnjaka zaduženih za pripremu nacрта za kodifikaciju i progresivni razvoj međunarodnog prava. Na svojoj prvoj sjednici 1949. godine, Komisija je usvojila svoj prvi radni program koji se sastojao od četrnaest tema: pravo međunarodnih ugovora, odgovornost država (odgovornost država za privatne aktere), imuniteti i nadležnosti, regulativa o otvorenom moru i teritorijalnim vodama, diplomatski i konzularni odnosi, ekstradicija, pravo na azil (teritorijalni i eksteritorijalni te individualni i kolektivni), priznavanje država i arbitražni postupak. U vezi sa ciljevima Komisije važno je napomenuti da je osnovana: „sa mandatom da promoviše progresivni razvoj međunarodnog prava i njegovu kodifikaciju. Tokom godina, Komisija je imala ključnu ulogu u razvoju savremenog međunarodnog prava, doprinoseći formulisanju brojnih ključnih konvencija i ugovora“. (Pellet, 1998:44)

Dostignuća ILC-a u periodu 1945.–1960. nisu bila impresivna. Rad je završen na pet tema, sa dva nacrtu konvencija (o teritorijalnom moru i otvorenom moru), a Generalna skupština UN-a odbila je da preduzme akciju na jednom prijedlogu (arbitražni postupak), a dve teme su bile u toku (diplomatski odnosi i apatridnost). Aktivnost ILC-a karakterisana je kao „sporost napretka i razočaranje postignutim rezultatima“. Iako rad na arbitražnom postupku, smanjenju apatridnosti i na polju međunarodnog krivičnog prava nije doveo dalje od nacrtu, značajan pripremni rad je, međutim, obavljen za Bečku konvenciju o konzularnim odnosima (1963), Bečku konvenciju o diplomatskim odnosima (1961), kao i o Bečkoj konvenciji o pravu ugovora (1969).

Napori ILC-a da kodifikuje i razvije međunarodno pravo su, uprkos sporom napretku, doprinijeli uspostavljanju važnih pravnih instrumenata koji danas čine osnovu međunarodnog pravnog sistema. Ove konvencije su postavile standarde za diplomatske i konzularne odnose, kao i za pravo ugovora, što je omogućilo veću predvidljivost i stabilnost u međunarodnim odnosima. Iako su izazovi ostali, rad ILC-a je bio ključan za oblikovanje savremenog međunarodnog prava.

7. SPECIJALIZOVANE AGENCIJE OUN-a

Nakon osnivanja Ujedinjenih nacija, mnoge druge specijalizovane agencije su osnovane da bi se bavile specifičnim pitanjima, kao što su Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) i Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA). Specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija (UN) su međunarodne organizacije koje su povezane sa UN-om kroz sporazume o saradnji. One su autonomne i imaju svoje članice, budžete i upravne strukture. Specijalizovane agencije su osnovane kako bi se bavile specifičnim pitanjima na globalnom nivou, kao što su zdravstvo, obrazovanje, hrana, poljoprivreda, civilno vazduhoplovstvo i telekomunikacije. Njihovo osnivanje omogućava efikasniju i fokusiraniju akciju u određenim oblastima. Ove organizacije su doprinijele kreiranju i primjeni međunarodnog prava u oblastima javnog zdravlja i nuklearne bezbjednosti. Hladni rat je takođe donio novu dimenziju međunarodnom pravu, sa usvajanjem brojnih sporazuma o kontroli naoružanja i razoružanju. Međunarodne konferencije o razoružanju doprinijele su ograničavanju širenja naoružanja i uspostavljanju sistema za verifikaciju i nadzor.¹¹

8. LJUDSKA PRAVA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE

Ljudska prava jesu naziv za „skup osnovnih prava ljudske osobe, tj. prava koje ona ne mora posebno stjecati, već treba da ih posjeduje na temelju samog svoga postojanja i neovisno o zemlji čiji je državljanin ili u kojoj živi, kao i bez obzira na to što možda nema državljanstvo ili što je izbjeglica“. (Ibler, 1987:236) Sama ljudska prava jesu zapravo „zajednička prava“ (Griffin, 2008:256) koja su svojstvena cjelokupnom čovje-

¹¹ U specijalizovane agencije OUN-a spadaju: Međunarodna organizacija rada (ILO), Organizacija za hranu i poljoprivredu (FAO), Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Svjetska zdravstvena organizacija (SZO), Svjetska banka (WB), Međunarodni monetarni fond (MMF), Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo (ICAO), Univerzalna poštanska unija (UPU), Međunarodna telekomunikaciona unija (ITU), Svjetska meteorološka organizacija (WMO), Međunarodna pomorska organizacija (IMO), Svjetska organizacija intelektualne svojine (WIPO), Međunarodna fondacija za poljoprivredni razvoj (IFAD), Program Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj (UNIDO) i Svjetska turistička organizacija (UNWTO).

čanskom kolektivitetu. Pod njima se zapravo podrazumjeva „niz načela i standarda zajedničkih svim ljudima“. (Sahadžić, 2011:246)

U oblasti ljudskih prava, međunarodno pravo je počelo da se primjenjuje na situacije unutar država, često u suprotnosti sa tradicionalnim principima suvereniteta. Ovo je rezultiralo pritiskom na države da poštuju ljudska prava svojih građana i omogućilo međunarodnoj zajednici da interveniše u slučajevima teških kršenja, kao što je to bio slučaj u Ruandi. Pored toga, pravo na nacionalno samoodređenje, koje je postalo ključna karakteristika poslijeratne ere, omogućilo je brojnim narodima da steknu nezavisnost i postanu priznate države unutar međunarodne zajednice. To je doprinijelo značajnom porastu članica Ujedinjenih nacija i daljem razvoju međunarodnog prava koje reguliše odnose između država.

Ljudska prava su postala značajan dio međunarodnog prava sa usvajanjem Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima 1948. godine, koja je postavila temelje za razvoj međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, kao što su Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, oba usvojena 1966. godine. Ovi dokumenti su definisali širok spektar ljudskih prava i obaveza država da ih poštuju. U istom duhu, borba protiv diskriminacije je dovela do usvajanja niza konvencija, uključujući Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) 1979. godine, čime su se ojačala prava žena i promovisala rodna jednakost.

Pravna regulativa u vezi sa zaštitom okoline i održivim razvojem postala je još jedan ključni segment međunarodnog prava. Događaji kao što su černobiljska katastrofa 1986. godine naglasili su potrebu za međunarodnom saradnjom u spriječavanju i odgovoru na ekološke katastrofe. Od vitalnog značaja je Ugovor o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba (CTBT - Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty), koji predstavlja međunarodni ugovor koji ima za cilj zabranu svih nuklearnih eksplozija u svim okruženjima, uključujući atmosferu, svemir, pod vodom i zemljom. Ugovor je otvoren za potpisivanje 1996. godine, ali još nije stupio na snagu jer nisu sve ključne države koje posjeduju nuklearno oružje ratifikovale ugovor. CTBT predstavlja korak u naporima za ograničavanje širenja nuklearnog oružja i promociju nuklearnog razoružavanja. Implementacija Ugovora nadgleda se kroz Međunarodni sistem za praćenje CTBT-a,

koji koristi tehnologiju za otkrivanje nuklearnih eksplozija. Ostali značajni izvori međunarodnog prava koji se odnose na zaštitu životne sredine su: Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD) koja je usmjerena na očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njegovih komponenti i pravilno i ravnopravno deljenje koristi koje proizlaze iz korišćenja genetskih resursa, Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC) koja ima za cilj stabilizaciju koncentracije gasa sa efektom staklene bašte u atmosferi na nivou koji sprječava opasne antropogene (ljudske) poremećaje u klimatskom sistemu, Kjoto protokol koji predstavlja dodatak UNFCCC-u, postavlja obavezujuće ciljeve za smanjenje emisije gasa sa efektom staklene bašte za industrijsko razvijene zemlje, Pariski sporazum, usvojen u okviru UNFCCC-a, ima za cilj jačanje globalnog odgovora na prijetnju klimatskih promjena kroz održavanje globalnog povećanja temperature ispod 2°C iznad predindustrijskih nivoa i nastojanja da se ograniči povećanje temperature na 1.5°C i Konvencija o ozonskom omotaču koja je zvanično poznata kao Bečka konvencija za zaštitu ozonskog omotača. Ova međunarodna konvencija usvojena je 1985. godine i ima za cilj zaštitu ozonskog sloja od oštećenja uzrokovnog ljudskim aktivnostima, posebno emisijama određenih hemikalija koje ga razgrađuju, kao što su hlorofluorougļjovodonici (CFC-ovi) i haloni. Konvencija o zaštiti morske sredine i obalnih područja Mediterana (Barselonska konvencija) ima za cilj smanjenje zagađenja i zaštitu morskog i obalnog okruženja Mediterana dok Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje faune i flore (CITES) reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka.

9. MEĐUNARODNO POSLOVNO PRAVO

Kraj Hladnog rata i pad Berlinskog zida 1989. godine su otvorili put za novi val globalizacije i saradnje, što je rezultiralo jačanjem međunarodnih institucija kao što su Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i proširenje Evropske unije. To je dovelo do novih pravila i normi u međunarodnom ekonomskom pravu i unaprijeđenju regionalne integracije. Istovremeno, međunarodno humanitarno pravo je unaprijeđeno kroz usvajanje Dodatnih protokola Ženevskih konvencija 1977. godine, koji

su proširili zaštitu civila u oružanim sukobima i postavili strožija pravila za vođenje ratova. Ove promjene su bile odgovor na promjenjive oblike ratovanja i potrebu za boljom zaštitom ljudskih prava. Zaštita okoliša postala je međunarodno pravno pitanje nakon što su se svjetski lideri sastali na Konferenciji Ujedinjenih nacija o ljudskoj okolini u Stokholmu 1972. godine, što je dovelo do uspostavljanja Programa Ujedinjenih nacija za okoliš (UNEP) i kasnije, do usvajanja brojnih multilateralnih ugovora usmjerenih na zaštitu prirodnih resursa. Pravo mora je takođe revidirano tokom ove ere, kulminirajući usvajanjem Konvencije Ujedinjenih nacija o pravu mora (UNCLOS) 1982. godine, koja je postavila sveobuhvatna pravila za korištenje okeana i njihovih resursa, potvrđujući koncepte kao što su isključive ekonomske zone. U oblasti trgovinskog prava, Generalni sporazum o tarifama i trgovini (GATT), a kasnije i Svjetska trgovinska organizacija (WTO), unaprijedili su pravila i norme za međunarodnu trgovinu, promovšući smanjenje trgovinskih barijera i poštene prakse.

S obzirom na sve ove promjene, druga polovina dvadesetog vijeka bila je vrijeme značajnog širenja i konsolidacije međunarodnog prava, postavljajući temelje za globalno upravljanje u novom milenijumu. Međunarodno pravo je postalo ne samo sistem pravila za države, već i platforma za pojedince, međunarodne organizacije i civilno društvo da traže pravdu i unaprijede globalne standarde u različitim oblastima ljudske aktivnosti. Razvoj međunarodnog prava tokom druge polovine dvadesetog vijeka je dinamičan proces koji je bio pod snažnim uticajem globalnih političkih promjena i rastuće svijesti o ljudskim pravima, zaštiti okoliša, i pravima manjinskih grupa. Tokom ovog perioda, osnovana je i uspostavljena Međunarodna organizacija rada (ILO), koja je postavila standarde za prava radnika, zdravstvene uslove i pravedne uslove rada, čime je međunarodno pravo prošireno i na socijalnu sferu. Koncept pravde i međunarodne odgovornosti dobio je novi zamah kroz uspostavljanje stalnog Međunarodnog krivičnog suda (ICC) 2002. godine, kao posljedica dogovora iz 1998. godine. ICC je osmišljen da sudi pojedincima optuženim za najteže zločine kao što su genocid, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti. U pravu izbjeglica, usvajanje Konvencije o statusu izbjeglica 1951. godine i njen Protokol iz 1967. predstavljali su ključne momente u međunarodnom pravu, postavljajući pravni okvir za zaštitu prava i statusa

osoba koje su prisiljene napustiti svoje domove zbog progona ili sukoba. Pravo na razvoj je takođe postalo predmet pažnje međunarodne zajednice, prepoznajući da svi narodi imaju pravo na ekonomski, socijalni i kulturni razvoj, kao i pravo da učestvuju i uživaju u ekonomskom rastu.

10. DIPLOMATSKO-KONZULARNO PRAVO

Sfera diplomatskog prava nije ostala imuna na promjene, obzirom na to da su Bečka konvencija o diplomatskim odnosima iz 1961. i Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine unaprijedile pravila koja regulišu diplomatske i konzularne interakcije među državama. Pored njih neophodno je napomenuti Bečku konvenciju o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija (1946), Bečku konvenciju o privilegijama i imunitetima specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija (1946) i Bečku konvenciju o statusu specijalnih misija (1969).

11. VAZDUŠNO, KOSMIČKO I DRUGA PRAVA

U oblasti vazdušnog i svemirskog prava, različite konvencije i sporazumi, kao što su Konvencija o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu (poznata i kao Čikaška konvencija) i Ugovor o svemiru, postavili su osnove za regulaciju upotrebe vazdušnog prostora i svemirskih aktivnosti. Međunarodno pomorsko pravo takođe je vidjelo značajne inicijative, kao što su naponi za suzbijanje piratstva, nelegalnog ribolova i zaštite pomorske biodiverziteta, koji su svi uključeni u širu obavezu očuvanja i održivog korištenja okeana i mora. Od vitalnog značaja je Konvencija o pravu mora iz 1982. godine.

Pojam *održivi razvoj* postao je centralna tema u međunarodnom pravu nakon Konferencije o okolišu i razvoju Ujedinjenih nacija u Rio de Ženeiru 1992. godine, gdje su usvojena ključna dokumenta kao što su Agenda 21, Konvencija o biološkoj raznolikosti, i Okvirna konvencija o klimatskim promjenama. Tokom ovih godina, bilo je očito da se međunarodno pravo razvija kroz seriju sporazuma koji se fokusiraju na specifične izazove, poput Konvencije o zabrani hemijskog oružja i Kon-

vencije o zabrani biološkog oružja, koje su predstavljale korak naprijed u globalnim naporima za mir i sigurnost. Ove i mnoge druge promjene su definisale period nakon Drugog svjetskog rata kao eru u kojoj je međunarodno pravo postalo ključno sredstvo u oblikovanju međunarodnih odnosa i globalnog upravljanja. Razvoj prava je odražavao i potrebu za zajedničkim rješenjima globalnih problema i sve veću međuzavisnost država u međunarodnoj zajednici.

U ovom periodu, važno je takođe spomenuti napredak u priznavanju i zaštiti prava autohtonih naroda, što je rezultiralo usvajanjem Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima autohtonih naroda 2007. godine. Ovaj dokument priznaje njihova prava na zemlju, jezik, kulturu, obrazovanje i samoodređenje. Kao odgovor na povećanu globalizaciju i međunarodnu ekonomsku integraciju, Međunarodni monetarni fond (MMF) i Svjetska banka su prilagođavali svoje politike kako bi se uhvatili u koštac sa ekonomskim krizama i podstakli razvoj u zemljama u razvoju.

12. KORUPCIJA I DRUGI GLOBALINI IZAZOVI

Borba protiv korupcije takođe je dobila međunarodnu dimenziju, čime je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije 2003. godine postala prvi globalni pravni instrument usmjeren na spriječavanje i borbu protiv korupcije na svim nivoima. Odgovornost države postoji u odnosu na „postupke svojih službenika kao i za druge subjekte koji rade u njezino ime ili su pod državnim upravljanjem ili kontrolom temeljno je načelo međunarodnih odnosa, pa tako i međunarodnog prava, uključujući i pravo koje uređuje strane investicije. Načelno je jednak i pristup odgovornosti investitora za postupanje njegovih zaposlenika odnosno agenata“, (Miljenić, 2018:188) što se direktno tiče i same korupcije, jer upravo činovnici državnog aparata predstavljaju najkorumpiraniji dio društva.

Međunarodno pravo i korupcija su dva područja koja se često prepliću, posebno kada je riječ o borbi protiv korupcije na globalnom nivou. Međunarodno pravo obuhvata različite sporazume, konvencije i protokole koji su usmjereni na spriječavanje i suzbijanje korupcije u međunarodnim odnosima i unutar država. Jedan od ključnih instrumenata u borbi

protiv korupcije je Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC), koja je najobuhvatniji međunarodni pravni instrument za suzbijanje korupcije. UNCAC promovira mjere za prevenciju korupcije, krivično gonjenje i sankcionisanje korupcijskih djela, međunarodnu saradnju i povrat imovine stečene korupcijom. Pored UNCAC-a, postoje i druge međunarodne inicijative kao što su Konvencija o borbi protiv podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv korupcije. Međunarodno pravo i međunarodne organizacije igraju ključnu ulogu u uspostavljanju standarda i normi za borbu protiv korupcije, ali efikasnost ovih instrumenata zavisi od volje i sposobnosti pojedinačnih država da ih implementiraju i sprovode na nacionalnom nivou.

Na kraju, izazovi kao što su međunarodni terorizam, trgovina ljudima, i drugi oblici transnacionalnog kriminala rezultirali su brojnim konvencijama i protokolima, koji su pojačali međunarodnu pravnu i policijsku saradnju u cilju suzbijanja ovih prijetnji. Uz sve ove razvoje, kraj dvadesetog vijeka predstavio je i izazove u vidu konflikata na Balkanu, genocida u Ruandi, i drugih regionalnih sukoba koji su testirali sposobnost međunarodne zajednice da primjeni principe međunarodnog prava i interveniše u zaštiti ljudskih prava i očuvanju mira. Međunarodno pravo je tako postalo složen i sveobuhvatan pravni sistem koji se stalno prilagođava kako bi odgovorio na mijenjajuće globalne izazove, osiguravajući pravnu osnovu za održavanje mira, promociju pravde, i zaštitu ljudskih prava širom svijeta.

Pojavom novih tehnologija, posebno u oblasti komunikacija i informacija, međunarodno pravo se našlo pred izazovom da adresira pitanja poput *cyber* bezbjednosti, digitalne privatnosti i prava intelektualnog vlasništva na globalnom nivou.

13. ZAKLJUČAK

Nakon Drugog svjetskog rata, razvoj međunarodnog prava doživio je značajne promjene sa ciljem uspostavljanja mira, bezbjednosti i pravde na globalnom nivou. Osnivanje Ujedinjenih nacija 1945. godine

predstavljalo je ključni trenutak u razvoju međunarodnog prava, jer je uspostavljena međunarodna organizacija sa mandatom očuvanja međunarodnog mira i bezbjednosti, promocije ljudskih prava i podsticanja socijalnog i ekonomskog razvoja. Međunarodno pravo „ljudskih prava“ doživjelo je značajnu ekspanziju nakon Drugog svjetskog rata. Međunarodno poslovno pravo takođe je doživjelo značajan razvoj u poslijeratnom razdoblju. Globalizacija trgovine i investicija podstaknula je potrebu za uspostavom zajedničkih pravila i standarda koji bi olakšali međunarodne poslovne transakcije. To je dovelo do uspostave brojnih međunarodnih ugovora i organizacija, kao što su Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i Međunarodna trgovinska komora (ICC), koji propagiraju harmonizaciju trgovinskih pravila i rješavanje sporova. Ukupno gledano, razvoj međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata karakteriše nastojanje da se uspostavi pravedniji i stabilniji međunarodni poredak kroz promovisanje mira, zaštitu ljudskih prava i olakšavanje međunarodne trgovine i investicija.

14. LITERATURA

1. Truman, H. (1945). Address to the delegates at the conference to create the United Nations, Pristupljeno na: <https://unfoundation.org/blog/post/un-history-7-quotes-from-70-years-ago/>.
2. LAC/RG2/, Privy Council Office, Series A-5-a, Vol.5775/Reel T-12185; International situation; contribution to United Nations Emergency International Force; Cabinet Meeting Date: 16 Nov. 1956.
3. Dorn, A. W. (1995). *Intelligence and Peacekeeping: The UN Operation in the Congo 1960-64*. International Peacekeeping, 2(1).
4. Tucak, I. (2008). *Globalizacija i državni suverenitet*, Hrvatska javna uprava, god. 7, br. 1.
5. International Court of Justice. (1962). Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter). Retrieved from <https://www.icj-cij.org/en/case/49>.

6. International Court of Justice. (1962). Certain Expenses of the United Nations (Article 17, paragraph 2, of the Charter). Retrieved from <https://www.icj-cij.org/en/case/49>.
7. Lauterpacht, H. (1947). *Recognition in international law*, Cambridge University Press, Cambridge.
8. Reports of International Arbitral Awards, vol. II.
9. (UK)NA/FO371/118874/JE1074/24/J/No.1296, 20 Nov. 1956, From New York (UK mission) to Foreign Office; cf. regarding the Egyptian opposition to a significant Canadian participation: LAC/RG25 [External Affairs], Vol.6100, file 50366-40, 24 Nov. 1956, UNEF – Canadian Contribution; LAC/RG2, Privy Council Office, Series A-5-a, Vol.5775/Reel T-12185; United Nations Emergency International Force; Cabinet Meeting Datum: 28 Nov. 1956.
10. Pellet, A. (1998). *The International Law Commission 1949–1998*. Oxford University Press, Oxford.
11. Ibler, V. (1987). *Rječnik međunarodnog javnog prava*, Informator, Zagreb.
12. Griffin, J. (20087). *On Human Rights*, Oxford University Press, Oxford i New York.
13. Sahadžić, M. (2011). *Međunarodno pravo ljudskih prava: zaštita pojedinca i skupina*, Zbornik radova, Pravni fakultet u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo.
14. Miljenić, O. (2018). *Prigovor korupcije i odgovornost države u međunarodnom investicionom pravu za koruptivno postupanje svojih službenika*, Zbornik PZF, 69 (2), Zagreb.